

Constantin Silvestri
Repere stilistice în creația pentru pian

MARIUS BOLDEA

Constantin Silvestri

**Repere stilistice
în creația pentru pian**

Redactor: Gabriela Bejan
Tehnoredactor și DTP: Andreea Mitu
Copertă: Gabriela Bejan & George Păiș

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOLDEA, MARIUS

Constantin Silvestri: repere stilistice în creația pentru pian /
Marius Boldea. - București: Editura Universității Naționale de Muzică
București, 2023

Conține bibliografie

ISMN 979-0-707661-51-2

ISBN 978-606-659-145-4

78

© 2023 Marius Boldea. Toate drepturile rezervate. Responsabilitatea privind
copyrightul și conținutul materialului inclus în acest volum revine exclusiv
autorului.

Editura Universității Naționale de Muzică București, 2023
Strada Știrbei Vodă 33
010102 București, România

Cuprins

<i>Introducere</i>	7
CAPITOLUL 1	
MUZICA PENTRU PIAN A LUI CONSTANTIN SILVESTRI	13
Scriitura pianistică a lui Silvestri și modelele sale	22
CAPITOLUL 2	
SUITA A III-A PENTRU PIAN OP. 6 NR. 1	35
Repere analitice și interpretative	35
Analiza armonică.....	62
CAPITOLUL 3	
PIESE DE CONCERT PENTRU PIAN OP. 25	72
Repere analitice și interpretative	72
Analiza armonică.....	157
CAPITOLUL 4	
SONATA A IV-A PENTRU PIAN OP. 28 NR. 1	115
Repere analitice și interpretative	115
Analiza armonică.....	13
CAPITOLUL 5	
LIMBAJUL ARMONIC ÎN MUZICA PENTRU PIAN A LUI CONSTANTIN SILVESTRI	171
Armonie și stil.....	173
Procedee specifice.....	184
<i>Concluzii</i>	198
<i>Bibliografie</i>	201

Introducere

Cartea *Constantin Silvestri. Repere stilistice în creația pentru pian* propune o perspectivă detaliată a lucrărilor pentru pian ale lui Constantin Silvestri, o explorare a stilului său componistic, precum și o interpretare a limbajului său armonic, melodic, ritmic, dinamic și expresiv. Se observă o nuanțare continuă a limbajului compozitorului pe parcursul opusurilor, o permanentă îmbogățire a stilului componistic. De la influențele neoclasice de tip Bartók/Stravinski/Prokofiev până la accentele folclorice sau la reflexele expresionismului, compozitorul dezvoltă un limbaj personal, dificil de încadrat într-un anumit stil al epocii moderne, deoarece tinde să le înglobeze pe fiecare în parte într-un mod propriu și original, prelucrându-le creator în retortele harului său componistic.

Principala preocupare a cărții, în intențiile, substanța și demonstrațiile sale, este plasată sub auspiciile analizei stilistice și interpretative. Din postura de pianist, am încercat, după însușirea unor lucrări semnificative și de referință din creația pentru pian a lui Constantin Silvestri, să ofer anumite sugestii, să expun problematicile pianistice și cele de interpretare, să aduc soluții practice și, aș îndrăzni să spun, optime.

Am selectat trei lucrări din perioade diferite ale creației compozitorului: Suita a III-a pentru pian op. 6 nr. 1, Piesele de concert pentru pian op. 25 și Sonata a IV-a pentru pian op. 28 nr. 1. Prima lucrare, Suita a III-a pentru pian op. 6 nr. 1, este o partitură de tinerețe, în care se poate remarca o efervescență specifică vârstei, precum și făurirea tenace a unui stil componistic propriu. Totuși, se observă influențele unor compozitori contemporani (Béla Bartók, Igor Stravinski, Serghei Prokofiev), precum și unele înrâuriri romantice (Franz Liszt). Aceste influențe pot fi explicate prin căutarea unui stil propriu, prin preluarea și prelucrarea altor stiluri

componistice exprimate prin scriitura pianistică (bogată, diversă, cu virtuozitate), prin amprenta neoclasică (puternic exploatată în această lucrare), formele clare și adoptarea unor tipuri de scriitură specifice perioadei (politonalism, modalism, cromatizare intensă). Cea de-a doua lucrare, Piese de concert pentru pian op. 25, vădește o evoluție semnificativă a stilului componistic și a limbajului, o bogăție a sugestiilor interpretative, o diversitate a scriiturii pianistice, precum și o incontestabilă profunzime a expresiei. Ultima lucrare analizată, care este, de altfel, ultima lucrare scrisă pentru pian de Silvestri, Sonata a IV-a pentru pian op. 28 nr. 1, reprezintă culmea creației sale pentru acest instrument. Virtuozitatea pianistică atinge aici un apogeu, cu glisări de la pagini ample de acordică masivă la salturi pe întreaga claviatură, game, arpegii ș.a. Sonata a IV-a reprezintă capodopera creației pentru pian a lui Constantin Silvestri și este o adevărată provocare pentru pianistul concertist. Aceasta se poate încadra, fără îndoială, în rândul celor mai complexe și dificile lucrări pentru pian din prima jumătate a secolului XX, alături de Sonata a VII-a de Serghei Prokofiev, Sonata a V-a de Alexandr Scriabin, Sonata a III-a de George Enescu ș.a.

Cartea este structurată în cinci capitole: primul oferă o imagine de ansamblu a lucrărilor pentru pian, următoarele reprezintă analizele celor trei partituri, iar ultimul examinează una dintre cele mai inovatoare caracteristici ale limbajului său – armonia.

În primul capitol mi-am propus, pe lângă prezentarea creației pentru pian, să subliniez, prin mărturii avizate ale unor mari muzicieni ai perioadei, complexitatea și polivalența lui Constantin Silvestri, care a excelat în trei domenii majore ale muzicii, fiind deopotrivă pianist, dirijor și compozitor. Silvestri reușește să îmbine fiecare domeniu în parte în cel mai înalt grad de profesionalism, de dăruire și de inspirație, cunoscând un renume considerabil în timpul vieții sale, mai des ca dirijor. Compozitorul Constantin Silvestri rămâne încă în mare măsură de descoperit, atât în sălile de concert, cât și în partituri, multe dintre lucrările sale sunt pierdute sau nedescoperite, altele restaurate recent. Pe de altă parte, pianistul Constantin Silvestri a fost un virtuoz, o prezență remarcabilă în sălile de concert, cu o amprentă vizibilă asupra repertoriului abordat: creații proprii și nu numai.

Ultimul capitol propune o examinare a limbajului armonic al creației pentru pian, limbaj greu de definit sau de încadrat într-un model anume. Chiar dacă, de multe ori, Silvestri pare că se îndreaptă spre o armonie

atonală sau modală, nucleul creațiilor derivă din armonia tonală pe care o extinde și o manevrează cu acuratețe și forță. Cel mai mult se poate observa o predilecție pentru înșiruirile acordurilor de dominante, a acordurilor bartókiene de tip *alfa, beta, gama, delta* și a poliacordurilor formate din trisonuri majore sau minore.

Cele trei analize abordează în detaliu interpretări structurate din punctul de vedere al formei, ritmului, melodicii, frazării, pedalizării, agogicii, ambitusului, dinamicii și, nu în ultimul rând, al expresiei și al paletii de afecte. În altă ordine de idei, intenția mea a fost aceea de a demonstra complexitatea pianisticii pe care o realizează Silvestri în cele trei lucrări, prin intermediul unor soluții practice: de la tușeu la flexibilitatea *poignet*-ului sau a brațului, precum și diverse tipuri de articulație în funcție de fiecare pasaj.

Dorința mea este ca această cercetare să expună o imagine cât mai autentică asupra creației pentru pian a unuia dintre cei mai importanți compozitori români din perioada interbelică și să favorizeze apropierea cât mai multor interpreți de descifrarea acestui univers componistic inestimabil.

Constantin Silvestri s-a născut în 31 mai 1913 la București și a murit în 23 februarie 1969 la Londra. A fost una dintre cele mai importante personalități ale muzicii românești din perioada interbelică. Recunoscut pe plan mondial ca dirijor de anvergură, Silvestri se afirmă în această postură la pupitrul unor orchestre mari, dirijând cele mai importante capodopere ale muzicii universale. Pe plan național se remarcă prin dirijarea în primă audiție românească a operei *Œdipe* de George Enescu și ca director al Filarmonicii din București și al Operei Române. De asemenea, foarte rodnică este activitatea de pianist-corepetitor la Operă, precum și cariera de pianist concertist, Silvestri oferind publicului numeroase recitaluri, cu repertorii dificile și vaste, cu celebrele improvizații pe diferite teme sau în stilul anumitor compozitori. Ultimii zece ani ai vieții îi petrece în Anglia, la Bournemouth, unde va fi numit dirijor principal al orchestrei filarmonice din același oraș, primind și cetățenie britanică în 1967.

Opera compozitorului Constantin Silvestri este un tărâm ce încă așteaptă să fie descoperit, muzica sa reprezentând o stranie pendulare între melancolie, durere și visare, dramatism sau efervescență. Talentul său componistic a fost recunoscut de mari personalități ale vremii, pre-

cum George Enescu, Mihail Jora (mentorul său), Cella Delavrancea. Ca pianist, Silvestri a fost apreciat de către Constanța Erbiceanu și Florica Musicescu (profesoarele la clasa cărora a urmat cursurile de pian la Conservatorul bucureștean), cuvintele de apreciere regăsindu-se în multe mărturii ale acelei perioade. Despre aceste mărturii, compozitorul Dan Dediu notează în volumul *Constantin Silvestri în cronici și interviuri: 1930–1959* următoarele:

Pe lângă faptul că mărturiile din acest volum ni-l apropie pe Silvestri ca pe un personaj central al unui film documentar, despre care cei ce vorbesc relatează întâmplări, pățanii, anecdote, fulguranțe, vorbe de duh, opinii, răutăți, cu alte cuvinte toate felurile de reacții pe care le trezește în noi amintirea unui mare om pe care l-am cunoscut sau pe care l-am ascultat, totodată emană aici și un alt element deloc neglijabil, anume umbra minții fiecăruia care scrie despre Silvestri și isprăvile sale. Ici un cuvânt mai suu, colo o expresie mai elegantă, o frază mai lungă, un verdict mai scurt, un epitet reușit (admirabilul „Aghiuță poznaș” al lui Jora), o trăire profundă (Cella Delavrancea scriind despre recitalul lui Silvestri cu lucrările sale: *Păstrez în amintire senzația cenușei în fundul unei vatre unde lucește, pe ici pe colo, jarul care se stinge ca o viață de om.*) – toate acestea dau seama de cultura, inteligența, empatia și capacitatea de înțelegere a celor care scriu. Această dublă perspectivă, a celui despre care se scrie și a celui care scrie, concură la crearea în cititor a unui sentiment paradoxal: e ca și cum cititorul s-ar înhăma la construirea unui puzzle imens ce reprezintă figura lui Constantin Silvestri, cu piese care, fiecare, conțin câte un portret – în mic – tot al lui Silvestri.¹

Cu doar 28 de opusuri, Silvestri reușește să surprindă, sau chiar să șocheze, prin profunzimea frazelor, acuratețea și forța motivelor sau a cantilenelor de o subtilitate feerică. Constantin Silvestri scrie muzică pen-

¹ Dan Dediu, „Portrete într-o expoziție”, în *Constantin Silvestri în cronici și interviuri: 1930–1959*, ed. Cristina Ligia Enășescu, Institutul Cultural Român, București, 2021, p. 8-9.

tru pian, pentru orchestră, muzică de cameră și lieduri. Dintre acestea se remarcă: *Jocuri populare românești din Transilvania* op. 4 nr. 1 (pe teme bihorene extrase din culegerea lui Béla Bartók), Trei piese pentru orchestră de coarde op. 4 nr. 2, Suita a III-a pentru pian op. 6 nr. 1, Preludiu și fugă (patru voci) pentru orchestră de coarde op. 17 nr. 1, Sonata I pentru oboi (*ad libitum* vioară, flaut, clarinet în do) și pian op. 19 nr. 1, Sonata per pianoforte op. 19 nr. 2 (*Sonata quasi una fantasia*), Sonata a II-a pentru violină și pian op. 19 nr. 3, Sonata pentru harpă op. 21 nr. 1, Sonata pentru flaut și pian op. 23 nr. 2, Trei piese de concert pentru pian op. 25, *Cântece de pustiu – Studii de nuanțe* op. 27 nr. 1, Cvartetul de coarde op. 27 nr. 2, Sonata a IV-a pentru pian op. 28 nr. 1 (*Rapsodia in tre episodi*), Trei lieduri pe versuri de Rainer Maria Rilke op. 28 nr. 2.

Personalitate de o mare complexitate, Constantin Silvestri a reușit să îmbine într-un mod aproape de perfecțiune cele trei domenii majore în care a activat, domenii care s-au întrepătruns armonios într-o concepție muzicală integratoare: gândirea orchestrală în compozițiile sale, înțelegerea și aprofundarea partiturilor pe care le dirija intrând în universul lor cu gândirea componistică și măiestria pianistului care compunea cu efervescență o muzică în care se aud instrumentele orchestrei prefigurate în claviatură cu ingeniozitate și cu o imaginație de mare complexitate. La această complexitate se referă compozitorul Dan Dediu:

Vorbim azi mult despre complexitate. Iată că aici avem răspunsul lui Silvestri la această problemă. Complexitatea nu e ceea ce se aude, ci ceea ce se simte în relațiile dintre configurațiile clare ale muzicii. Complexitatea e un rezultat pe un alt plan, mai înalt, al relațiilor și semnificațiilor, nu pe cel al sunetelor. O scriitură greoaie, stufoasă și amănunțită nu face decât să estompeze muzica, să atenueze eliberarea sensului muzicii. Dar nu e o pledoarie pentru simplitate cu orice preț, ci pentru claritate și pregnanță, ceea ce presupune existența ideii, formularea ei precisă și trăirea conținutului ei *numenal*, încifrat și insuflat de talent și inspirație în *fenomenalitatea* celulei muzicale.²

² Dediu, p. 11.

MUZICA PENTRU PIAN A LUI CONSTANTIN SILVESTRI

Muzica pentru pian a lui Constantin Silvestri reprezintă un profil central în arhitectura compozițiilor sale, pianul fiind instrumentul cel mai exploatat, care îi parcurge întreaga creație, de la primele opusuri până la penultimul (Sonata a IV-a). Creația sa pianistică se remarcă prin douăsprezece opusuri, ce pot fi încadrate în două perioade stilistice: prima, neoclasică (de tinerețe); iar a doua, expresionistă (cu momente de folclorism stilizat), în ultimele lucrări.

Primele două suite și Sonatina reprezintă, de fapt, și primele sale partituri pentru pian, grupate în același opus 3. Suitele sunt intitulate *Copii la joacă*, iar fiecare dintre miniaturile ce le alcătuiesc (șapte în prima și opt în a doua) poartă denumiri specifice din lumea copiilor: *Soldații de plumb*, *Sfântul Nicolae*, *De-a baba oarba*, *De-a v-ați ascunselea*, *Păpușa adormită*, *Titirezul* etc. Aceste miniaturi sunt scrise de tânărul Silvestri într-un stil neoclasic, cu mult fler și prosepțime, de unde derivă germeni ai stilului inconfundabil dominant în anii maturității. Despre aceste miniaturi ale primelor două suite, Arminiu Cassvan realizează analize detaliate¹, în care observă forma de rondo (a-b-a-c-a-b-a) a piesei *Soldații de plumb*,

¹ Arminiu Cassvan, „Etapă în creația lui Constantin Silvestri”, în *Constantin Silvestri în cronici și interviuri: 1930–1959*, ed. Cristina Ligia Enășescu, Institutul Cultural Român, București, 2021, p. 279-302. Vezi și Arminiu Cassvan, „Etapă în creația lui Constantin Silvestri”, *Muzica* 6 (1958), p. 34-38.